АИЛӘ АЛБОМУНДАН

Иличин ушаглығы.

Мећди СЕЈИДЗАДӘ

УШАГЛАРЫН СЕВИМЛИСИ

Ленинин бөјүклүјү бир дә ондадыр ки, о, ушаглары кениш үрәји долусу севмиш; буна көрә дә балачалар тәрәфиндән ејни мәһәббәтлә дә севилмишдир.

Бу мөвзуја үмумән совет әдәбијјатында, о чүмләдән дә Азәрбајчан әдәбијјатында дәфәләрлә мүрачиәт олунмушдур. Лакин мәсәлә мөвзуну ҝәләмә алмагда дејилдир. Сон вахтлар, јубилеј мүнасибәтилә чыхышларда һаглы олараг Ленин мөвзусуна јүксәк тәләблә јанашмағын зәрурилији тез-тез хатырладылыр. Ушаглар үчүн јазылан әсәрләрдә бу мүһүм јарадычылыг принсипинә садиг галмаг хүсусилә чәтиндир. Балача охучулара ингилаб дәһисинин мисилсиз шәхсијјәтини үмуми сөзләрлә дејил, анлашыглы, јадда галан, тәбии лөвһәләрдә ҝөстәрмәк илһамлы зәһмәтдән әлавә, бөјүк мәс'улијјәт тәләб едир. Ушаглар үчүн ән марағлы чәһәт одур ки, Ленин онлар садә һәрәкәтләри, садә мүнасибәтләри илә ҝөрсүнләр. Одур ки, рәһбәрин һәјатына даир зәнҝин деталлардан кичик јашлы охучулар үчүн мүнасиб оланыны сечмәји бачармаг лазымдыр.

Ингилаб дәһисинин ушагларла — онларын дүзҝүн тәрбијәси, физики вә мә'нәви инкишафы илә доғма иши кими марагланмасы барәдә сајсыз-һесабсыз фактлар мөвчуддур. Семашконун Ленин һаггында хатирәләриндән бир епизоду јада салмаг истәрдим: Ингилабдан әввәл Семашко илә Ленин Франсада оларкән бир ҝүн велосипедлә кәзинтијә чыхмаг истәјирләр. Семашконун гызы атасындан хаһиш едир ки, ону да апарсын. Ата разы олмур. Белә олдугда Ленин достуна е'тираз едиб ушағы өзләри илә апарыр вә Семашкоја мүрачиәтлә дејир: «Сәнин кими аталардан ушаглары алмаг лазымдыр».

Бу кениш үрәк саһибинин бүтүн өмрү, мүбаризә долу һәјаты әслиндә бәшәријјәтин, о чүмләдән мә'сум балаларын сәадәтинә, фираван ҝүзәранына сәрф олунмушдур. Ингилабын гәләбәсиндән сонра бөјүк рәһбәр фәһлә-кәндли балаларынын тә'минаты мәсәләси, тәһсил вә тәрбијәси иши илә јахындан марагланыр, мәктәбләрин, ушаг евләринин, ушаг бағчаларынын јарадылмасына хүсуси диггәт јетирирди.

Ленинин ушаглара вә ушагларын Ленинә мәһәббәти мөвзусуна [illegible] дә өмрүмүн узун илләрини һәср етмиш, рәһбәрин һамыја доғма, әзиз сурәтини балаларымыз үчүн имканым дахилиндә тәсвирә чалышмышам. «Мә'налы һәјат јолу» адлы поемамда Владимир Иличин кәскин мүбаризәләрлә долу фәалијјәтинин ингилаба гәдәрки дөврүндән бәһс олунур. Ленин идејаларынын мүхтәлиф халгларын азадлыг һәрәкатына ҝүдрәтли тә'сирини, Азәрбајчанда парлајан Апрел ҝүнәшинин Ленин идејаларындан нур алдығыны балача охучулара ҝөстәрмәк истәмишәм. «Бөјүк Ленин», «Севимли рәһбәримиз» вә бир сыра башга ше'рләрим дә ингилаб дәһисинин әзәмәтли образыны ушагларымызын хәјалында лајигинчә чанландырмаг арзумдан доғулмушдур.

Ленинин бөјүк, бөјүк олдуғу гәдәр дә садә тәбиәти ону тәкчә јашлылара дејил, ушаглара да ејни һәрарәтлә севдирир.

ИНАМЫМЫЗ, БАЈРАҒЫМЫЗ

(Әввәли 4-чү сәһифәдә)

әтә, журнал вә гәзетләри охумаға адәт етмишдир. Белә бир заманда бәдии јарадычылығын күтләвиләшмәси просеси ҝүчләнмишдир. Јазан чохдур вә ҝетдикчә чохалачагдыр. Бу, мүсбәт ичтимаи һадисәдир. Әдәби јарадычылыг үчүн дә фајдалыдыр. Чүнки бәдии әдәбијјат ҝүлүстаныны гидаландыран чешмә башланғычыны инсанларын үрәјиндән алыр. Бу чешмәнин су верән ҝөзләри нә гәдәр чох олса, о гәдәр јахшыдыр. Лакин бир шәртлә ки, бу ҝөзләрдән дузлу сулар, шор сулар ҝәлмәсин. Чиј фикирләр, кал һиссләр, ади сөз јығыны, вәзнә салынараг гафијәләнмиш гуру мисралар ән гијмәтли металлары јејән зәһәрли тозлар кимидир, сәнәт ҝүлүстанына дүшмүш алагдан писдир, бунларын габағы алынмалыдыр ки, һәгиги чичәкләр ҝүнәшә доғру бојланыб һаваны әтирлә долдурсунлар...

Инди ки, ҝүлүстандан, ҝүлдән-чичәкдән сөз дүшдү, демәлијәм ки, сон илләрдә бә'зи шаирләр, хүсусән ҝәнҹләрин бә'зиси ҝүлә, чичәјә, тәбиәт мәнзәрәләринә һәддиндән артыг алудәчилик ҝөстәрир, дәрин мә'налы ичтимаи мөвзулары әкс едән, һәјаты фәлсәфи идракын мәһсулу олан әсәрләр јаратмаға мејл етмирләр. Онлар унудурлар ки, сәнәт ҝүлүстанынын ән јахшы чичәкләри мәһз бу тохумдан јетишән чичәкләрдир. Дағлары, бағлары, ҝүл-чичәји вә чајлары милли колоритин үнсүрләри кими баша дүшмәк дә чох көһнәлмиш анлајышдыр. Сәнәтин мә'на дәринлији вә бәдии ҝөзәллији дә, милли колорити вә һуманист маһијјәти дә инсандыр. Инсаны вә онун һәјатыны, мүбаризәсини, фикирләрини, арзуларыны бәдии шәкилдә ифадә едә билмәјән әсәрә нә Шаһ дағы, нә дә сакит ахан Араз дәрин мә'на вә милли колорит верә билмәз.

Бәс бу инсан, јә'ни әдәбијјатымызын гәһрәманы неҹә олмалыдыр? Бә'зиләри бу суала ҹаваб ахтарыркән, чохмилләтли совет әдәбијјатынын зәнҝин тәҹрүбәсинә әсасланмыр, классик әдәбијјатын бөјүк вә өлмәз ән'әнәләрини әсас ҝөтүрмүр, бу ҝүн Гәрбдә модда олан, өзләрини сәнәт аләминдә јениликчиләр кими гәләмә вермәјә чалышан модернистләрин һәм јарадычылыгда, һәм дә нәзәријјәдәки әлләмәликләринә әсасланырлар. Беләләри бәдии јарадычылығын әсрләр узуну бөјүк исте'дадларын вә даһиләрин зәһмәти сајәсиндә газандығы ән'әнәләрә биканәлик ҝөстәрмәкдән чәкинмир. «Гәһрәмансыз» романы, мә'на ајдынлығыны вә аһәнк ҝөзәллијини итирмиш ше'ри, «абсурд» драматурҝијаны аз гала һәгиги новаторлуг кими анлајырлар. Бир аз диггәт етдикдә мә'лум олур ки, мүсбәт гәһрәман әлејһинә ачыг вә ҝизли чыхышлар да бу буланлыг чешмәләрдән су ичир. Буна ҝөрә дә биз әдәбијјатымызын партијалылығындан данышыб онун ҝәләҹәк инкишафынын ҝејдинә галаркән һәрарәтлә мүсбәт гәһрәманы мүдафиә етмәлијик. Јалныз она ҝөрә јох ки, бу гәһрәман Ленин идеалларынын әзәмәт вә ҝөзәллијини тәҹәссүм етдирир, тәмиз үрәклидир, вәтәнпәрвәрдир, әмәксевәрдир, виҹданлыдыр, инсафлыдыр, интернасионалистдир, мүбариздир, һәм дә она ҝөрә ки, онсуз бөјүк әдәбијјат олмајыб, јохдур вә олмајаҹаг. Аристофанын, Молјерин, Гоголун, Шедринин вә Ҹәлил Мәммәдгулузадәнин дә варлығы бу мүддәаны инкар етмир, әксинә, онун доғрулуғуну сүбут едир, һеч ҹүр бәдии әдәбијјатын естетик идеалына гаршы, мүсбәт гәһрәмана гаршы чеврилмәмишдир. Бәдии әсәрдә бу гәһрәман нә гәдәр ҝүҹлү вә парлаг тәсвир олунса һәјатдакы вә инсан психоложијасындакы мәнфи галыглара, мәнфи вә јарамаз тәзаһүрләрә гаршы мүбаризәдә о гәдәр кәскин вә парлаг олар. Биз бәдии јарадычылыгда ҝүҹлү, парлаг вә колоритли мәнфи сурәтләр јаратмағын әлејһинә дејилик. Әксинә, белә сурәтләр һәгиги сәнәткарлыг вә истe'дад нишанәси олмагла бәрабәр, һәм ичтимаи, һәм дә естетик әһәмијјәтә маликдирләр. Лакин мүсбәт идеаллары, һәјатымызын вә инсанларымызын әсас маһијјәтини әкс едән мүсбәт гәһрәман олдуғуну бир ан да унутмаг олмаз. Хүсусән о әсәрләрдә ки, мәнфи вә мүсбәт сурәтләр үз-үзә ҝәлир, гаршы-гаршыја гојулур, орада мүсбәтләрин чылыз, зәиф вә сөнүк чыхмасы һеч дә јазычы истe'дадынын вә естетик мөвгејинин ҝүҹүнә дәлаләт етмир, едә билмәз. Бә'зи һалларда исә мүсбәт сурәтләр, мүсбәт мејлләр вә һадисәләр дејил, мәнфиләр јарадычы фикри даһа артыг мәшғул едирсә, бу, тәәссүфә лајигдир. Белә јазычыларын нә гәдәр јанлыш мөвге тутдуғуну ҝөстәрмәк үчүн Чехова мүраҹиәт етмәји лазым билирик. Өз әсәриндә бир алими әлә салан, онун башынын дазлығына истеһза едән бир јазычыја Чехов белә дејиб: Сиз бу алимин башынын дазлығыны диггәт мәркәзинә чәкир, бојалы сөзләрлә тәсвир едиб она ҝүлүрсүнүз. Сиз билмәлисиниз ки, дүнјада әгил вә дүшүнҹә гәдәр ишыглы шеј јохдур. Сизин үчүн бөјүк гүсурдур ки, бир алимин даз башынын парылтысыны ҝөрүрсүнүз, о башын ичиндәки елми фикрин ишығыны исә ҝөрмүрсүнүз...

Әдәби әсәрләрин дилинә дә диггәти артырмаг лазымдыр. Ҹилаланмыш, мә'налы, ојнаг вә кәсәрли бәдии дил олмадан бәдии әсәр јохдур. Азәрбајҹан дили Фүзули, Вагиф, Закир, Сабир, Ҹәфәр Ҹаббарлы, Сәмәд Вурғун кими сөз усталарынын әсәрләриндә, бизим зәнҝин ашыг поезијасында, «Короғлу» вә «Гачаг Нәби» дастанларында әсрләр узуну ишләнәрәк бу ҝүнкү камил сәвијјәсинә галхмышдыр. О, инсан үрәјинин инҹә дујғуларыны, инсанын мүрәккәб фикир вә еһтирасларыны дәгиг шәкилдә, тутарлы, гүдрәтли, ҝөзәл ифадә етмәк имканларына маликдир. Буна ҝөрә дә бә'зи әсәрләрдәки бәдии дил касыблығына, гуру вә ҹансыз сөз јығынына тәәҹҹүб едирсән. Әлбәттә, бәдии дилин әсасландығы гајнаглар мүхтәлифдир вә бу гајнагларын һеч биринә е'тинасызлыг ҝөстәрмәк олмаз. Бәдии әдәбијјат дил зәнҝинлији үчүн нәинки классик әдәби ирсдән, нәинки фолклордан вә ашыг поезијасындан, нәинки бу ҝүнүн ҹанлы халг дилиндән, ләһҹәләрдән вә шивәләрдән дә истифадә етмәлидир. Бүтүн бунлар бәдии дилин мә'налы вә ҝөзәл олмасына, јени бәдии ифадәләрлә зәнҝинләшмәсинә ҝөмәк едә биләр. Бу ҹәһәтдән Фүзули, Вагиф, Сабир, Ҹәфәр Ҹаббарлы јарадычылығы зәнҝин бир хәзинәдир. Бу јазычыларын әсәрләриндә сөзүн е'ҹазкар гүввәти вә ҝөзәллији ајдын ҝөрүнүр, онлар әсил сеһркар кими сөзлә мө'ҹүзә јарадырлар. Мә'лум вә ади сөзләри дә елә мәһарәтлә, елә јүксәк зөвглә ҝөзәлләшдирир вә мә'наландырырлар ки, валеһ олурсан. Јени сөз, јени бәдии ифадә вә тәркибләр јаратмагда да онлар һејрәтамиз истe'дад ҝөстәрибләр. Бу сәнәткарларын әсәрләрини мәһз дил ҹәһәтдән хүсуси олараг өјрәнмәк, дөнә-дөнә һәмин әсәрләрә мүраҹиәт етмәк һеч бир јазычы үчүн фајдасыз олмаз.

Бу ҝүнкү әдәби тәҹрүбәдә ҝансыз вә ҹансыз дил илә јазылараг, дәрин мә'надан вә емосионал гүдрәтдән мәһрум олан әсәрләр надир һадисә олмадығы үчүн классик нүмунәләрин әһәмијјәтиндән данышмаг зәруридир. Бу нүмунәләр бәдии дил саһәсиндә өзүнү ҝөстәрән формализмә, гуру протоколчулуға гаршы мүбаризәдә кәсәрли силаһ олуб вә олаҹаг. Бурада халг әдәбијјатынын, ашыг поезијасынын, фолклорун да һәр бир јазычы үчүн, хүсусән ҝәнҹ әдәбијјатчылар үчүн ҝөзәл мәктәб олдуғуну әлавә етмәји лазым билирик.

Бә'зи әсәрләрдә ләһҹә вә шивәләрдән алынараг үмуми әдәби дилин нормаларына, бу ҝүнкү сәвијјәсинә ујмајан көһнәлмиш, архаик сөзләрин јерли-јерсиз ишләндијинә дә тәсадүф олунур. Һалбуки дил саһәсиндә јазычынын әсас вәзифәси будур ки, әдәби дили халг һәјаты вә тәфәккүрүнүн мүасир тәләбләринә ујғун олараг инкишаф етдирсин, ону анлашыглы, ифадәли, ҝөзәл олмасына чалышсын, ону бүллурлашдырсын, јени бәдии сөзләр, ифадәләр, тәркибләрлә зәнҝинләшдирсин. Ону да гејд етмәк јериндә олар ки, әдәбијјатымызын бир сыра чох ишләнмиш вә ишләнән мөвзуларында, о чүмләдән Ленин мөвзусунда о әсәрләр даһа орижинал сәсләнир, охуҹуну даһа артыг һәвәсләндирир ки, онларын дили мүасирдир, ҝөзәлдир, јени ифадә вә тәркибләрлә зәнҝиндир. Халгын ҹанлы дилинә һәссас олмаг, халгын сөз јарадычылығыны мәһз бу ҹәһәтдән изләмәк ваҹиб вә фајдалыдыр.

Истәр һәјатда, истәрсә тәфәккүр аләминдә бөјүк ингилабчы олан Ленин сәнәт вә әдәбијјатын ичтимаи мәзмунуну, идејасыны һеч вахт онун ҝөзәллик принсипиндән ајры тәсәввүр етмирди. Онун классик ирсә мүнасибәти, бир сыра өлмәз сәнәткарлар һаггындакы фикирләри бәдии јарадычылығын спесификасыны нә гәдәр дәриндән анладығыны вә неҹә јүксәк гијмәтләндирдијини ајдын ҝөстәрир. Биз һәдсиз бир сүр'әтлә дәјишән бу техники вә ичтимаи тәрәгги әсриндә сәнәт аләминдә дә тез-тез галхыб јатан мүхтәлиф күләкләрин вә ҹәрәјанларын тә'сиринә гапылмагдан өзүмүзү ҝөзләмәлијик, бәдии тәфәккүрүн бир сыра өлмәз естетик принсипләрини бу күләкләрдән горујуб инкишаф етдирмәлијик. Тарих бу шәрәфли вәзифәни бизим, истисмарсыз вә зүлмсүз дүнја сәнәткарларынын бојнуна гојуб. Биз вахтыны кечирмиш, көһнәлмиш, чүрүмүш мүһафизәкар ән'әнәләри, тәнбәл епигончулуғу рәдд етмәклә, даима јенилијә, јени сәнәт, јени бәдии сөз, бәдии ифадә васитәләри, јени бәдии формалар ахтармаға мејл етмәклә бәрабәр, һәр ҹүр модернист мејлләрә гаршы да чыхмалыјыг. Биз һәгиги естетик ҝөзәллијин кешијиндә дурмалы, бу ҝөзәллији артырмалыјыг. Ленин дејирди ки, ҝөзәллик көһнә олмуш олса белә ону горујуб сахламаг лазымдыр, ҝөзәллији нүмунә кими алмаг, она әсасланмаг лазымдыр.

Идејалылыг вә ҝөзәллик — бизим јарадычылыг шүарымыз будур!

Ленин — бәдии тәфәккүрүн әсаслы мөвзуларындандыр. Инсан јашајышы, азадлыг вә сәадәт, һәјатын зиддијјәтләри, инсанын ҝәләҹәји, инсан ҹәмијјәтиндәки тәлатүмләр вә дәјишмәләр барәдә дүшүнәркән, јазычылар, философлар, сијасәт адамлары, тарихчиләр дөнә-дөнә Ленинә мүраҹиәт едәҹәкләр, Ленинкана битмәмишдир. Бу ҝүн о даһа дәрин фикирләр вә еһтирасларла давам едиб јазылыр. Азәрбајҹан әдәбијјатынын ҝәләҹәк нәсилләри достлуг вә гардашлыг јолларында әлбир олдуглары башга халгларын шаирләри вә јазычылары илә бирликдә бу бөјүк епопејаны давам етдирәҹәк, онун јени парлаг сәһифәләрини јазаҹаглар...